

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Dijital Çağın 1984'ünü Devlet ve Şirket Üzerinden Okumak: *Snowden* ve *The Circle* Filmleri Üzerinden Bir Çözümleme

Prof. Dr. Atıl Cem Çiçek

Kafkas Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kars, Türkiye

Başvuru: 20 Temmuz 2026 / Kabul: 02 Eylül 2026 / Online Yayın: 20 Ekim 2026
© 2026 Yazarlar.

Öz

George Orwell'ın romanı 1984, tüm zamanların en önemli distopyalarından birisi olarak gösterilmektedir. Bu kült eserin ana söylemini, totaliter devletin bireysel özgürlüklere yönelik tehdidi oluşturmaktadır. Her an gözetim ile gerçekleşen bu tehdit, özgürlüklerin ve mahremiyetin toplumsal çıkarlar adına feda edildiği bir modeli ortaya çıkarmaktadır. Dijital çağda da devam eden gözetim, çeşitlenerek nitelik değiştirmiştir. Devlet gözetimine ek olarak hayatımıza giren şirket gözetimi, aktör sayısındaki çeşitlenmeyi ortaya koymaktadır. Gözetimin bünyesine gönüllülük ve rıza üretimi de dahil olmuş, böylelikle meşrulaştırıcı bir etki de beraberinde gelmiştir. Bu dijital dönüşümü ele alan *Snowden* (2016), güvenlikçi söylem ve politikalarla birlikte devlet temelli bir gözetim durumu ile karşı karşıya kalındığını işlemiştir. *The Circle* (2017) ise gözetimin içselleştirilip, meşruiyet kazandığı bir süreci ele almıştır. Çalışmada eleştirel söylem analizi kullanılarak, ilgili filmler bağlamında, gözetimin dönüşümü incelenmiştir. Modern gözetim toplumunun, klasik totaliter modellerden farklı olarak devlet ve özel sektörün iç içe geçtiği hibrit bir yapıya evrildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: 1984, Dijital Gözetim, Gözetim Toplumu, Snowden, The Circle

^{aa} **Atıf:** Çiçek, A. C. (2026). Dijital Çağın 1984'ünü Devlet ve Şirket Üzerinden Okumak: *Snowden* ve *The Circle* Filmleri Üzerinden Bir Çözümleme. *Imgelem*, (Özel Sayı), 209–225. <https://doi.org/10.53791/imgelem.1999684>

✉ Atıl Cem Çiçek atilcemcicek@yahoo.com.tr

© ⓘ ⓘ Bu makale açık erişimli olup, CC BY-NC 4.0 lisansı ile dağıtılmaktadır.

RESEARCH ARTICLE

Reading the Digital 1984 Through the State and the Corporation: An Analysis of the Films *Snowden* and *The Circle*

Prof. Dr. Atıl Cem Çiçek

Kafkas University, Political Science and Public Administration, Kars, Türkiye

Received: 20 July 2026 / Accepted: 02 September 2026 / Published online: 20 October 2026

© 2026 Author(s).

Abstract

George Orwell's novel 1984 is cited as one of the most important dystopias of all time. The central discourse of this cult masterpiece centers on the threat the totalitarian state poses to individual freedoms. This threat, enforced through constant surveillance, creates a model in which freedoms and privacy are sacrificed in the name of societal interests. Surveillance, which continues in the digital age, has diversified and changed in nature. Corporate surveillance, entering our lives alongside state surveillance, demonstrates a diversification of actors. Volunteering and consent production also entered the scope of surveillance, with a legitimizing effect. Addressing this digital transformation, *Snowden* (2016) depicts a state-based surveillance condition faced in tandem with security-oriented rhetoric and policies. In contrast, *The Circle* (2017) examines a process through which surveillance is internalized and gains legitimacy. Using critical discourse analysis, this study examines the transformation of surveillance in the context of the relevant films. It can be said that, unlike classical totalitarian models, the modern surveillance society has evolved into a hybrid structure in which the state and the private sector are intertwined.

Keywords: 1984, Digital Surveillance, Surveillance Society, Snowden, The Circle

^{aa} **To cite:** Çiçek, A. C. (2026). Dijital Çağın 1984'ünü Devlet ve Şirket Üzerinden Okumak: *Snowden* ve *The Circle* Filmleri Üzerinden Bir Çözümleme. *Imgelem*, (Özel Sayı), 209–225. <https://doi.org/10.53791/imgelem.1999684>

✉ Atıl Cem Çiçek atilcemcicek@yahoo.com.tr

© ⓘ ⓘ This article is open access and distributed under the terms of the CC BY-NC 4.0 license.

GİRİŞ

Dijital teknolojiler, iletişimden finansal işlemlere, güvenlikten sağlığa kadar gündelik yaşam pratiklerinde önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bu kolaylıkların sağlanabilmesi için bireylere ait iletişim, finans, konum, sağlık ve tüketim alışkanlıkları gibi çok çeşitli verilerin toplanması ve depolanması gerekmektedir. Böylece dijitalleşme, bireysel ve toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir işleve sahip olmasının yanında, mahremiyetin sınırlarını belirsizleştiren ve gözetim kapasitesini genişleten yeni bir iktidar alanı da üretmektedir. Güvenlik, şeffaflık, kişiselleştirme, toplumsal fayda ve bürokratik kolaylık gibi olumlu söylemlerle meşrulaştırılan bu süreç, gözetimin aktörleri ve işleyiş biçimleri bakımından yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Gözetim artık yalnızca devletin yukarıdan aşağıya doğru uyguladığı bir denetim mekanizması olmaktan çıkmış; gündelik yaşamın, popüler kültürün ve dijital teknolojilerin içine yerleşerek normalleşen çok yönlü bir yapıya dönüşmüştür (Carr, 2015, ss. 41–42).

George Orwell'ın 1984 adlı distopik romanı, gözetim toplumuna ilişkin tartışmaların temel referanslarından biri olmayı sürdürmektedir. Romanda gözetim, merkezi devlet iktidarı, sürekli izlenme, mahremiyetin ortadan kaldırılması ve güvenlik tehdidi üzerinden üretilen itaat ekseninde biçimlenmektedir. Dijital çağda Orwell'ın betimlediği gözetim modeli ortadan kalkmamış, aksine teknolojik imkânların gelişmesiyle çeşitlenerek yeni aktörler ve meşrulaştırma biçimleri kazanmıştır. Devletin güvenlik gerekçesiyle yürüttüğü kitlesel veri toplama faaliyetleri varlığını sürdürürken, teknoloji şirketleri ise kullanıcıların gönüllü katılımı ve sürekli veri üretimi üzerinden gözetimin temel aktörleri haline gelmiştir.

Bu dönüşümün sinemasal temsilleri bakımından *Snowden* (2016) ve *The Circle* (Çember - 2017) filmlerinin birbirini tamamlayan iki örnek olduğu düşünülmektedir. Gerçek olaylardan uyarlanan *Snowden*, devletin dijital iletişim altyapısı üzerinden yürüttüğü kitlesel gözetimi, ulusal güvenlik ve terörle mücadele söylemleri bağlamında görünür kalmaktadır. *The Circle*'de ise gözetim denkleminde şirket de dahil edilmiş ve bir rıza alanı yaratılmıştır. Gözetimin toplumsal faydası, eylemsel ve söylemsel yoğunluğa sahip sekanslarla desteklenmiştir.

Çalışmanın temel amacı, Orwell'ın devlet merkezli gözetim modelinin dijital çağda nasıl dönüştüğünü *Snowden* ve *The Circle* filmleri üzerinden karşılaştırmalı biçimde incelemektir. Bu doğrultuda çalışma, Orwell'ın baskı ve zora dayalı gözetim anlayışının dijital çağda hangi aktörler ve meşrulaştırma söylemleri üzerinden yeniden üretildiğini, devlet temelli gözetim ile şirket temelli gözetim bağlamında ele almaktadır.

Araştırmada eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Fairclough (1992) üç boyutlu eleştirel söylem analizi modelini ortaya atarak, söylemi salt dilbilimsel bir metin olmanın ötesine taşımıştır. Yazara göre söylemsel olaylar; metin, söylemsel pratik ve toplumsal pratik şeklinde üç boyuttan oluşmaktadır. Metin, söylemin dilbilimsel olarak ortaya konulma boyutudur. Söylemsel pratik, metnin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerini kapsayarak, metin ile toplumsal pratik arasında köprü görevi gören boyuttur. Toplumsal pratik boyutu ise söylemsel olayın gerçekleştiği geniş toplumsal bağlamdır. Bu eleştirel söylem analizi

modelinden hareketle filmler, gözetimi meşrulaştıran söylemler ve bu söylemlerin ürettiği anlamlar üzerine odaklanmaktadır. Söylemlerle beraber üretilen anlamların devlet, şirket, rıza, iktidar ve mahremiyet ilişkileri, toplumsal pratikler bağlamında ele alınmıştır. Orwell'in devlet merkezli gözetimi, Foucault'nun (1992) disipliner iktidar ve panoptikon yaklaşımı, Deleuze'ün (2013a) denetim toplumu, Bauman ve Lyon'un (2016) akışkan gözetim kavram-sallaştırması ile Zuboff'un (2021) gözetim kapitalizmi yaklaşımı filmlerin çözümlemesinde önemli teorik alt yapı sağlamıştır. Çalışmanın özgünlüğünün, *Snowden* ve *The Circle* filmlerini yalnızca dijital gözetimi konu alan iki ayrı anlatı olarak değil, Orwell'in distopyasındaki gözetim modelinin, devlet ve şirket eksenlerinde geçirdiği dönüşümün tamamlayıcı temsilleri olarak birlikte ele alması olduğu düşünülmektedir. Zira dijital gözetimi ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte, bunu; ilgili düşünürlerin teorik çözümlemelerinden hareketle beyaz perdeden iki filmle tarihsel bir süreklilik içinde ortaya koyan çalışmaların eksikliği bir boşluk oluşturmaktadır.

GÖZETİM KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ: ORWELL'DAN ZUBOFF'A DEVLET, DİSİPLİN, DENETİM VE “GÖZETİM KAPİTALİZMİ”

Orwell'in kült distopyası 1984, uzunca bir süre totaliter devletin baskıcı rejimini tasvir eden önemli bir yapıt olmuştur. Yazarın totalitarizm deneyimlerinden ve siyasal gözlemlerinden beslenen eser, devlet eliyle yürütülen baskının net bir tezahürünü ortaya koymaktadır. Daha romanın hemen başında ana karakter Winston merdivenleri kullanarak 7. kata ulaşmaya çalışırken, her katta yer alan asansörün tam karşısında asılan posterdeki yüz onu izlemektedir. Posterin altındaki yazı; “Büyük Birader'in Gözü Üstünde” şeklindedir. Girdiği daireden dışarı baktığı sokakta da tam karşısında aynı poster bulunmaktadır. Dairede bulunan tele-ekranın hem alıcı hem de verici işlevi gördüğü belirtilerek (Orwell, 2016, ss. 13–15), izlenme psikolojisinin her yerde olduğu vurgulanmaktadır. Baskıcı devletin total bir gözetim içerisinde olduğu, “Big Brother” söylemi ile bireyin içinde bulunduğu hapis olma durumunu gözler önüne sermektedir. Romanın “iki dakikalık nefret” ritüeli ise adeta devlet düşmanı bir dış düşman argümanı etrafında dönmektedir. Devleti yıkmakla suçlanan karşıdevrimci Goldstein'in lanetlenmesi, “savaş barıştır”, “özgürlük köleliktir” ve “cahillik güçtür” gibi söylemler (Orwell, 2016, ss. 15–23), güçlü ve kontrol eden devletin gerekliliği üzerinden var edilmiştir. Güvenlik tehdidi ile sağlanan kitle itaati, mevcut rejimin sürekli olarak yeniden üretimini gerçekleştirmektedir. Orwell'in gözetim anlayışı; “big brother” figürü, sürekli izlenme, mahremiyetin ortadan kalkması ve güvenlik söylemi üzerinden üretilen itaat başlıklarından oluşan dört temel unsur etrafında şekillenmektedir.

Foucault, devletin doğrudan gözetimini, panoptik gözetime doğru bir seyir olarak ele alır. Mimar kardeşi Samuel ile birlikte bir fikir geliştiren İngiliz filozof Jeremy Bentham, panoptikon adı verilen mimari tasarımı ortaya koymuştur. “Pan” (bütün, tüm) ve “opticon” (gözlemek, tarassut) sözcüklerinin birleşiminden oluşan panoptikon, “bütünü gözetlemek” anlamına gelmektedir (Özdel, 2012, s. 23). “Görünmeden gözetleme” mantığına dayanarak oluşturulan bu hapisane modeli, her hücrenin hem dışarıya hem de içeriye

bakmasıyla gözetleme işleminin tüm görme alanlarını kapsar. Böylece her an gözetim altında olma/bulunma hissi uyandırır. Foucault ise 18. yüzyıldan ödünç aldığı bu kavramı, 20. yüzyılın disiplin toplumunu açıklamak için kullanır. Orta Çağ'daki veba ve ciüzzam salgınlarında uygulanan kapanma, karantina, denetleme gibi başlıkları ele alan Foucault (1992, s. 249), salgın süreçlerinin disiplinden oluşan bir şemaya hayat verdiğini ifade etmiştir. Hukukçuların hayali doğa durumu kurgusuyla oluşturmak istedikleri düzenin bir benzeri de yönetimler tarafından mükemmel disiplini işletebilmek için salgınlar yardımıyla yapılmaya çalışılmaktadır. Bu disiplin, iktidarın kendini hissettirmesi, varlığının bilinmesi ile doğrudan ilintilidir. Panoptikonun etkisi tam da burada, tutuklularda, iktidarın otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görülebilirlik hali yaratmasında yatmaktadır. Eylemsel gözetim kesintili olsa da sonuçları bağlamında süreklilik içermektedir (Foucault, 1992, ss. 249–252). Böylelikle Foucault, kurumları (okul, hastane, hapishane, kışla vb.) merkeze alan içselleştirilmiş bir disiplin toplumu formülasyonunu ortaya atar. Orwell'daki devlet tarafından net bir şekilde gerçekleştirilen izlenme ya da gözetim, Foucault'da izlenme ya da gözetlenme güdüsünden mütevellit, özdenetime doğru bir seyir izlemiştir.

Kapalı alanlarda sağlanan kontrol ile oluşturulan disiplin toplumu, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte açık alanların da kontrol altına alınmasıyla denetim toplumuna doğru evrilmiştir. Deleuze (2013a, s. 190) denetim toplumlarında önemli olanın şifreler ve kodlar olduğunu vurgulamıştır. Denetimin sayısal dili, bilgiye işaret eden şifrelerden oluşur. Neoliberal dönemle birlikte ivme yakalayan kapitalist sistem içerisindeki denetim aracı, pazarlamadır. Pazarlama ile beraber denetim daimi, ancak fasıllı ve hızlı devrededir. Deleuze (2013a, ss. 191–192) milenyuma doğru, insanların konumlarını anı anına verebilen denetim mekanizmasının, yani “elektronik tasma” tasarımının zor olmayan bir durum olduğundan hareketle dijital gözetimli bir kontrol toplumunun altını çizmiştir. İktidar gibi bu gözetim de tek bir odakta toplanmamaktadır. Foucault'nun; iktidarın sahip olunan değil pratik edilen bir şey oluşu, iktidarın üretim ilişkilerini değil üretim ilişkilerinin iktidarı var saydığı ve iktidarın çalışma prensibi olarak baskı ve şiddete dayanmadığı fikirlerine katılan Deleuze, Foucault'nun iktidarın başlı başına devlete ait bir özellik olmadığına ve devletin de bizzat iktidar mikrofiziğinin bir sonucu olarak sunulduğuna dikkat çeken tezine vurgu yapar (Deleuze, 2013b; Yalın ve Koyuncu, 2013, ss. 8–9). Önemli farkı; Foucault'nun disiplin toplumlarında bireyin büyük oranda kapatılıp denetlenmesi, denetim toplumlarında ise bireyin hareket halindeyken de denetlenerek gözetlenmesi oluşturmaktadır. Bu nedenle denetim toplumlarında gözetim belirli mekânlarla sınırlı olmaktan çıkmış, yaşamın tüm zamanlarına ve alanlarına yayılmıştır. Kuşkusuz bu denetimin, gözetimin ve hatta iktidarın büyük “ortağı” şirketlerdir. Bu “ortaklık” ikna, rıza, inandırılmışlık ve eğlence temelli bir sürece evrilmiştir.

Deleuze'ün denetim toplumu yaklaşımını tamamlayan Bauman ve Lyon, gözetimin yalnızca kurumsal ve teknolojik bir dönüşüm geçirmediğini, aynı zamanda bireylerin mahremiyet algılarında da köklü değişiklikler meydana getirdiğini ileri sürmektedir. Yazarlara göre akışkan modernlik koşullarında gözetim toplumsal yaşamın farklı alanlarına yayılmış, bireyler ise görünür olmayı ve kişisel verilerini paylaşmayı giderek daha fazla içselleştirmiştir.

Bu sürecin gözetim modeli olan “akışkan gözetim”, bir tanımlamadan çok, değişken ve sarsıcı modernizasyon sonrasındaki gelişmeleri konumlandırmanın yoludur (Bauman ve Lyon, 2016, ss. 13–15). Bu bağlamda mahremiyet, korunması gereken bir hak olmaktan çıkarak gönüllü biçimde kamusallaştırılan bir olguya dönüşmekte; bireyler sunulan fırsatlar karşılığında mahremiyet kaybına rıza göstermekte bir sakınca görmemektedirler (Bauman ve Lyon, 2016). Kuşkusuz Bauman ve Lyon’un iddialarını ortaya attıkları dönemde gelişen sosyal medya egemenliği, iddialarını temellendirmede büyük rol oynamıştır. Zira sosyal medya kullanımının giderek arttığı milenyum sonrası dönemle birlikte artık, mahremiyet ya da özel hayatın gizliliği “sorunlu” bulunur hale gelmiştir. Bu “şeffaflık” dalgasını fark eden kamu ya da özel kuruluşların da bu doğrultuda politika geliştirmeleri kaçınılmaz olmuştur. Bauman (2017, ss. 12–18), postmodernizm adlandırmasını hatalı bularak “akışkan modernite” ifadesini tercih etmiş, akışkanlığı da değişim ve belirsizlik üzerinden ele almıştır. Değişmeyen tek şeyin değişim, kesin olan tek şeyin ise belirsizlik olduğunu savunmuştur. Akışkanlık koşulları her şeyin yapılabiliğine yol açarken, diğer taraftan da hiçbir şeye kesinlik getirmez. Hiçbir şeyin kesin olmaması da beraberinde belirsizliği getirir. Bugün devlet ya da şirket gözetiminin sınırlarının belirsizliği de zamanın ruhuna uygun bir seyir izlemektedir.

Zuboff (2021, s. 11), şirketlerin büyük söz sahibi olduğu “gözetim kapitalizmi” çözümlemesini yaparken ilgili kavramın “insan deneyimini veri çekme, öngörme ve satıştan oluşan saklı ticari uygulamalar için ücretsiz bir hammadde olarak ele alan yeni bir ekonomik düzen... Kapitalizmin zenginlik, bilgi ve güç yoğunlaşmasıyla belirlenen insanlık tarihinde benzeri görülmemiş habis bir mutasyonu... Gözetleme ekonomisinin temel çerçevesi...” gibi tanımlamalarının olabileceğini savunmuştur. Bu bağlamda bakıldığında, pek çok şirket, yani gözetim kapitalistleri, davranışların tahminini yaparak muazzam servetler elde etmişlerdir. Böylece Zuboff tarafından araçsalcılık adı verilen yeni güç türleri ortaya çıkmıştır. Araçsal güç, menfaat sağlayacağı odak bağlamında insan davranışlarını bilir ve şekillendirir. Silahlanma ve ordular yerine akıllı cihazların, teknolojik aletlerin ve alanların oluşturduğu bilgisayar mimarisinin otomatikleşmiş ortamı bu araçsallığa hizmet eder. Gözetim kapitalistleri bu dijital gücün farkına vararak, kendi menfaatlerine, çağdaş endişelerin suistimalini de eklemişlerdir. Güvenlik ve özgürlük kisvesiyle, otomatikleştirilmiş süreçlere hükmedilmeye başlanmıştır. Bu “görünmez” hükmetme beraberinde anlaşılmazlığı, duyarsızlaşmayı ve kaçınılmazlığı da getirmiştir. Temel felsefe pazarlama, reklamlar ya da şirket rekabeti olgularını çoktan aşmış durumdadır. İnternet gezintilerindeki beğeni ya da tıklama mekanizmalarına, parkta yapılan koşulara, kahvaltı sohbetlerine, park yeri arayışlarına müdahil olma da eklenmiştir. Bu öngörü ürünleri, hizmetlerden, kullanılan eşyalara kadar geniş bir skalada yer alarak mübadele olanağı bulmaktadır. “Akıllı” ev cihazlarından, binlerce mübadele edilebilecek şeye kadar uzanan bu geniş ürün yelpazesinin insanlık üzerinde kurduğu egemenlik için bizzat insanlar tarafından ücret ödenmektedir (Zuboff, 2021, ss. 21–23). Veri pazarının reklamcılığın ötesine geçmesi, ne yapılacağının, nasıl davranılacağının tahmin edildiği algoritmaların üretimi, bir dizi egemenlik ve tahakkümü de beraberinde getirmektedir. Bu durumun kaynağı, bilginin güce tahvil edilmesinden kaynaklanan dijital takiptir. Gözetim kapitalizmi gücünü bilgi asimetrisinden almaktadır. İnsanların yararına olmayan ancak insanlara ait veriler depolanır ve insanların gelecekleri, başka insanların menfaatleri

doğrultusunda bir öngörüye tabi tutulur. Gözetim kapitalizmi, davranışsal modifikasyonun sahipliğinin, klasik kapitalizmdeki üretim araçları sahipliğine üstünlüğünü getirmektedir (Zuboff, 2021, ss. 24–25). Bu dijital takip ve gözetim demokratik toplum için hayati olan temel hak ve hürriyetleri tehlikeye düşürür bir kisveye bürünmüştür. Özel hayatın mahremiyetinden, tüketim yönlendirmelerine kadar uzanan geniş bir tahakküm alanı, güvenlik, özgürlük ve şeffaflık gibi “gerekli” başlıkların emrine sunulur niteliktedir.

Orwell’in devlet merkezli ve görünür gözetim modeli, Foucault’nun disiplinler iktidarı ve Deleuze’ün denetim toplumu kavramsallaştırmaları üzerinden dönüşmüştür. Deleuze’ün denetim toplumu yaklaşımını tamamlayan Bauman ve Lyon’un akışkan gözetim kavramsallaştırması, gözetimin yalnızca kurumsal ve teknolojik bir süreç olmadığını, aynı zamanda bireylerin görünür olmayı ve kişisel verilerini paylaşmayı giderek daha fazla içselleştirdiği yeni bir toplumsal gerçekliğe işaret etmektedir. Böylece gözetim, baskı ve zorlamanın ötesine geçerek gönüllü katılım, görünürlük arzusu ve mahremiyetin kamusallaşması üzerinden yeniden üretilmektedir. Bu dönüşüm, Zuboff’un tanımladığı gözetim kapitalizmi çağında devlet ve şirketlerin iç içe geçtiği hibrit bir gözetim rejimine evrilmiştir. Gözetim artık yalnızca bireyi izleyen bir mekanizma olmaktan çıkarak bireyin davranışlarını öngören, yönlendiren ve şekillendiren bir iktidar biçimine dönüşmüştür. Bu süreçte devletin uyguladığı siyasal kontrol mekanizmaları, teknoloji şirketlerinin veri toplama ve davranış yönlendirme kapasitesiyle birleşerek kamusal ve özel alan arasındaki sınırları belirsizleştiren, mahremiyetin giderek aşıldığı ve büyük ölçüde ikna ile rıza temelinde işleyen yeni bir iktidar formu ortaya çıkarmıştır.

Kuşkusuz Orwell’dan Zuboff’a uzanan süreçte, zordan rızaya evrilen gözetim için daha eski bir distopya olan Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya* adlı eserine de değinmek gerekmektedir. Huxley (2018, s. 26) daha 1932 yılında geleceğin en önemli “Manhattan Projeleri”nin, “insanlara köleliklerini sevdirmeye sorunu konusunda” devlet öncülüğünde yürütülecek araştırmalar olacağını ortaya atmıştır. Yazara göre, insanlara “köleliklerini” sevdirmeye sorunu, zihin ve bedenlerde meydana getirilecek dönüşümlerle tahkim edilecektir. Zuboff kadar berrak ve neoliberal temelli olmasa da Huxley’in de sadece zor ve baskıya dayanmayan, rıza üretimini de bünyesinde barındıran bir modelden söz ettiğini belirtmek yerinde görünmektedir.

SNOWDEN FİLMİNDE DEVLET TEMELLİ GÖZETİM

Snowden’ın yönetmenliğini Oliver Stone, başrolünü ise Joseph Gordon-Levitt (Edward Snowden) üstlenmiştir. Film, yaşanmış ve tüm dünyada ses getirmiş bir olayın sinemaya uyarlanmış hâlidir. 2013 yılının Haziran ayında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) adına çalışan Edward Snowden’in sızdırdığı belgelerle birlikte, Ulusal Güvenlik Ajansı’nın (National Security Agency - NSA) sadece güvenlik için istihbarat faaliyeti yürütmediği, küresel bir elektronik gözetim ağı da kurduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum akademik dünyanın da ilgisini çekmiş ve dijital gözetim, mahremiyet ve ulusal güvenliğe yönelik çalışmalara zemin hazırlamıştır (Bauman vd., 2014; Landau, 2013; Lyon, 2014). *Snowden*, Edward Snowden’in yaşam öyküsünü aktaran biyografik bir yapım olmanın ötesinde, çağdaş gözetim kültürünü

ve devlet merkezli dijital denetimi eleştirel biçimde tartışmaya açan politik bir sinema örneği olarak değerlendirilmektedir (Scott ve Thompson, 2019, ss. 378–379).

Snowden, “birazdan izleyecekleriniz 2004 ve 2013 yılları arasında yaşanmış olaylardır” şeklinde bir gerçeklik bildirimi yazısı ile başlar. Filmlerin başında yer alan “bu film gerçek olaylara dayanmaktadır” bildirimi, anlatının algılanan inandırıcılığını artırmakta ve özellikle sıra dışı olayların daha olası görünmesine katkı sağlamaktadır (Valesia vd., 2017). Bu yüzden film daha başlarken, gerçeklik algısını izleyicide oluşturarak, bu tarz bir alımlama pratiği oluşturma yoluna gitmiştir. Sonrasındaki sekansta Snowden’ın dünya çapında güvenilirliği olan gazetecilerle Hong Kong’da buluşması gösterilir ve başından geçenlerin izleyiciye aktarılmasıyla film devam eder.

Snowden, NSA tarafından yürütülen kitlesel dijital gözetim faaliyetlerini merkezine alarak, Orwell’in 1984 romanında tasvir edilen devlet merkezli gözetim anlayışının dijital çağdaki görünümünü ortaya koymaktadır. Filmde gözetim, yalnızca belirli şüphelileri hedef alan klasik istihbarat faaliyetlerinin ötesine geçmekte; telefon görüşmeleri, elektronik postalar, internet trafiği ve dijital iletişim ağlarının tamamını kapsayan yaygın bir denetim mekanizmasına dönüşmektedir. Bu yönüyle film, Orwell’in (2016, ss. 15–23) “Büyük Birader” metaforunu dijital teknolojiler aracılığıyla yeniden üretmektedir. Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency - CIA) çalışanı olarak resmi görevine başlayan Snowden, ilk görev yeri olan İsviçre’de görev yaptığı sırada XKEYSCORE sistemiyle tanışır. Kısa süre sonra sistemin potansiyel suçluları izlemek dışında, hemen herkesin elektronik postalarını, telefon görüşmelerini ve dijital işlemlerini de gözetleyen bir yapıda olduğunu anlar. Ulusal güvenlik, barış, terörizm karşıtlığı söylemleriyle meşrulaştırılan gözetimin, güvenliğe feda edilmiş bir mahremiyet olduğu anlaşılır. Snowden’ın güvenlik tehdidi olarak “bu hedefler gerçekten var mı?” sorusuna arkadaşının verdiği “yani önemli tehditler zaten hapiste” cevabı, işin keyfiliği ve meşruluğunun sorgulanmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum, mevcut tehditlerin çok ötesinde, gözetimi gerçekleştirenin eline sınırsız bir güç sunarak esas güvensizliği oluşturmuştur. Sistemi kullanmak için bir anahtar sözcük seçip, o anahtar sözcüğün e-postalarda, sohbetlerde, sosyal medyada, mesajlarda, yani dijital mecralarda geçip geçmediğine bakmak yeterli olmaktadır. Aranana anahtar sözcüğün yer alması, yukarıda belirtilen mahrem yazışmaların okunması için yeterlidir. Programın “Google gibi düşün, tek farkı halka açık olmaması” sözleriyle açıklanması dikkat çekicidir. Bu benzetme, resmi makamların kişisel verilere geniş ölçekte erişebildiğini göstermektedir. Ayrıca Zuboff’un (2021, ss. 21–25) gözetim kapitalizmi yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, devlet gözetimi ile dijital platformların veri işleme mantığı arasındaki benzerlik de görülmektedir. Orwell’in gözetim toplumunun teknolojik sembolü tele-ekrana karşılık, *Snowden* filminde bu işlev XKEYSCORE’dadır. Her iki toplumda da gözetim meşrulaştırılmıştır. 1984’te devleti yıkmakla suçlanan dış düşman karşıdevrimci Goldstein’in lanetlenmesi ve “savaş barıştır” söyleminin *Snowden*’daki karşılığı terörizm, 11 Eylül, ulusal güvenlik ve siber savaş olmuştur. Orwell’deki savaş söylemi gözetimi meşrulaştırırken, *Snowden*’daki terörle mücadele söylemi dijital gözetimi meşrulaştırmaktadır. Böylelikle “savaş barıştır” mantığı güncellenerek dijital bir hal almıştır. Fairclough tarafından ortaya atılan metinsel çözümleme bağlamında, olumlanan ulusal güvenlik, siber savaş ve

terörizmle mücadele, geniş gözetim ağının gerekliliğini ortaya koyar niteliktedir. Orwell tarafından savaş ve dış düşman üzerinden gerekçelendirilen güvenlik söylemi, dijital çağda terörizm ve siber saldırılar üzerinden yeniden üretilerek, dolaşıma girmiştir.

Dijital çağda teknolojinin geldiği seviyeyi tahmin eden bireyler, herkesin aynı anda gözetlenmeyeceği, ancak gözetlenebileceği düşüncesiyle bir eylemsellik içerisinde bulunurlar. Bu durum, insanların telefon konuşmalarını, internet kullanımlarını ve sosyal medya davranışlarını Foucaultcu bağlamda bir özdenetimle yapmalarını da beraberinde getirir. Filmde gözetimin fiilen uygulanmasından çok, uygulanabileceği ihtimali davranışları değiştirmektedir. Bu yönüyle gözetimin etkisi fiziksel müdahaleden ziyade psikolojik içselleştirme üzerinden işlemektedir (Foucault, 1992, ss. 249–252). Böylelikle bu panoptik etki toplumun tamamına sirayet eder. Filmde, Snowden'ın sevgilisi ile işaretleşerek anlaşmaya çalışması, sevgilisine yeni bir güvenli e-posta hesabı oluşturmaya çalışması, gazetecilere bildiklerini anlatırken cep telefonlarını mikro dalga fırınının içine bırakması, laptopun zaten kapalı olan kamerasının yetmeyeceği bilgisinden hareketle kapağını da kapatması, fotoğraf çekilmeye ve sosyal medyaya yüklemeye dair çekinceli yaklaşımı gibi sahneler, dijital gözetimden kaynaklanan özdenetimin en net örnekleridir.

Sürekli izlenme artık tele-ekrandan; laptop, webcam, telefon, fiber optik ağ, e-posta ve arama motoru gibi dijital ortamlara doğru mekânsal sınırları aşan bir gözetim biçimine evrilmiştir. 1984'te tek bir lider ve tek bir poster ile görünür olan “Büyük Birader”, filmde NSA'nın veri merkezleri sayesinde adeta her yeredir. Deleuze'ün (2013a, ss. 190–192) bireyin artık kapalı alan denetiminden, açık alan gözetimine maruz kaldığını belirtmesi, bireyin hareket halinde bile denetim altında olduğunu anlatırken, filmde vurgulanan şey dijital çağda bu denetimin bilişim vasıtasıyla her türlü sınırı paramparça ettiğidir. “Elektronik tasma” kimi zaman yatak odasına sirayet ederken, kimi zaman okyanus ötesinden verilen bombalama emriyle yaşamlara son veren bir hal almıştır. NSA artık insanların klasik hapishanelere kapatılmadan, veri, algoritma, şifre, dijital kimlik ve ağ gibi kontrol araçlarıyla açık hapishanelerde kontrol edilmesinin simgesi olmuştur.

Film, ulusal güvenlik söylemiyle meşrulaştırılan dijital devlet gözetiminin demokratik denetim, temel haklar ve etik sınırlar bakımından tartışmalı yönlerini görünür kılmaktadır (Stanković, 2024, ss. 326–328). Gözetimin ABD vatandaşlarını da hedef aldığını ve yanlış giden bir şeylerin olduğunu fark eden Snowden'ın, başkanlık seçimini Demokratların adayı olan Obama'nın kazanmasıyla durumun normalleşeceğini düşünmesi buraya bir gönderme niteliğindedir. Ancak seçimi Obama'nın kazanması da durumu değiştirmemiştir. Bu noktadan sonra da Snowden'ın bildiklerini açıklaması süreci netleşmeye başlamıştır. Snowden'ın belgeleri kamuoyuna açıklaması yalnızca bireysel bir etik tercih değil, demokratik denetim ile ulusal güvenlik arasındaki sınırların yeniden tartışılmasına yönelik siyasal bir müdahale olarak okunabilir. Film bu yönüyle gözetim teknolojisinin teknik kapasitesinden ziyade, bu kapasitenin demokratik meşruiyetini tartışmaya açmaktadır. Tam da bu noktada söylemin toplumsal pratik boyutu ortaya çıkmakta, güvenlik-birey mahremiyeti geriliminin devlet lehine sonuçlanması işlenmektedir.

Snowden filmi, Orwell'in tahayyül ettiği devlet merkezli gözetim anlayışının dijital çağdaki karşılığını ortaya koyarken, aynı zamanda Foucault'nun panoptik disiplini ve Deleuze'ün denetim toplumunu somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda dijital çağdaki gözetim sürecine şirketlerin dahil olması ve gözetimin gönüllülüğü için Bauman ve Lyon ile özellikle Zuboff'un teorik söylemleri daha uygun düşmekte, bu yansımanın sinemasal temsilini de *The Circle* filmi gözler önüne sermektedir.

THE CIRCLE FİLMİNDE ŞİRKET TEMELLİ GÖZETİM

Yönetmenliğini James Ponsoldt'un üstlendiği, başrollerini Tom Hanks (Eamon Bailey) ile Emma Watson'un (Mae Holland) paylaştığı *The Circle* (2017), Dave Eggers'in (2017) yılında yayımlanan aynı adlı distopik romanından uyarlanmıştır. Film, gözetimi yalnızca teknik bir denetim mekanizması olarak değil, şeffaflık, paylaşım ve dijital katılım söylemleri üzerinden meşrulaştırılan yeni bir toplumsal düzen olarak sunmaktadır. Bu yönüyle gözetim, bireylere dışarıdan dayatılan bir uygulama olmaktan çıkarak ahlaki, demokratik ve toplumsal açıdan arzu edilir bir değer şeklinde temsil edilmektedir.

Filmde aynı adı taşıyan teknoloji şirketi, güvenlik, suçla mücadele, sağlık ve demokratik katılım gibi söylemler etrafında faaliyet gösteren yenilikçi bir kuruluş olarak tanıtılmaktadır. Ancak anlatı ilerledikçe bu söylemlerin, bireylere ait verilerin sistematik biçimde toplanmasını, işlenmesini ve şirketin ekonomik ve yönetsel kapasitesini artıran bir gözetim mekanizmasını meşrulaştırdığı görülmektedir. Bu nedenle film boyunca tekrar edilen sloganlar ve söylemler; gözetimin normalleştirilmesi, mahremiyetin gönüllü olarak terk edilmesi, şeffaflığın ahlaki bir değer olarak sunulması ve dijital demokrasinin yeniden tanımlanması bağlamında değerlendirilmektedir. Bu durum, gözetimin teknik araçlardan ziyade, çeşitli söylemler ve ahlaki gerekçeler aracılığıyla toplumsal meşruiyet kazandığını göstermektedir. Nitekim gözetim çalışmalarında da gözetimin hangi söylemler üzerinden haklılaştırıldığı ve meşrulaştırıldığı temel tartışma alanlarından biri olarak ele alınmaktadır (Ochoa vd., 2021, ss. 213–214).

Orwell'in distopik kurgusundaki totaliter devletin otoritesini meşrulaştıran “savaş barıştır, özgürlük köleliktir” gibi sloganların, *The Circle*'de farklı bir söylemsel içerikle yeniden üretildiği görülmektedir. Filmde gücü elinde tutanın bir şirket olması hem gönüllülüğün hem de sloganların etkisini artırmıştır. Filmde şirket, gözetimi meşrulaştırmak amacıyla ahlaki içerikli sloganlar üretmekte ve bunları kurumsal söylemin merkezine yerleştirmektedir. “SeeChange” (Değişim Gör) sistemini tanıtırken Eamon Bailey'in “Diktatörler ve teröristler artık saklanamayacak; onları göreceğiz, onları duyacağız... Her şeyi göreceğiz. Çünkü bilmek iyidir ama her şeyi bilmek çok daha iyidir.” sözleri, gözetimin güvenlik ve toplumsal fayda söylemleri üzerinden meşrulaştırılma biçimini açıkça ortaya koymaktadır. Böylece kitle-sel gözetim, özgürlükleri sınırlayan bir uygulama olarak değil; suçla mücadele, güvenliğin sağlanması ve toplumsal yararın gerçekleştirilmesi için gerekli bir araç şeklinde sunulmaktadır. “Paylaşmak değer vermektir, sırlar yalandır, gizlilik hırsızlıktır, bilmek iyidir her şeyi bilmek çok daha iyidir” gibi kulağa hoş gelen sloganların ardında bireyleri şirket merkezli

bir şeffaflık anlayışını içselleştirmeye yöneltmek yatmaktadır. Orwell'in (2016, ss. 15–23) 1984'ünde gizlilik, bireysel özgürlüğün korunmasına yönelik bir direniş pratiği olarak temsil edilirken, *The Circle*'de aynı olgu bencillik, sorumsuzluk ve toplumsal faydayı engelleyen bir davranış biçimi olarak yeniden çerçevelendirilmektedir. Filmde özel hayatın gizliliğini savunan senatör, şirket toplantılarında sert biçimde eleştirilirken; şirketin politikasını savunan senatörün bu toplantılardan birine davet edilerek konuşturulması ve sorumluluk sahibi bir kahraman olarak lanse edilmesi, şeffaflık ilkesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu karşıtlık, filmde şeffaflığın yalnızca etik bir tercih değil, siyasal meşruiyetin ölçütü hâline getirildiğini göstermektedir. Zira “şeffaflığın galibiyeti”, “elveda karanlık oda görüşmeleri, elveda lobiciler, merhaba demokrasi” söylemleriyle karşılanmıştır. Böylece şeffaflığı reddeden aktörler antidemokratik ve toplum karşıtı olarak konumlandırılırken, şeffaflığı savunan aktörler demokratik meşruiyetin temsilcileri olarak sunulmaktadır. Bu yönüyle *The Circle*, Orwell'in (2016, ss. 38–48) “çift düşün” mantığını dijital çağın söylemsel araçları üzerinden yeniden üretmektedir. Filmde gözetim, mahremiyet ihlali ve veri toplama gibi pratikler, olumlu çağrışımlar taşıyan kavramlar aracılığıyla yeniden anlamlandırılarak meşrulaştırılmaktadır. Metinsel boyut, olumlu atfedilen öğelere karşılık, olumsuz atfedilen öğelerle sağlanmıştır. Değer vermenin, şeffaflığın ve bilmenin karşısına konumlandırılan, sır, yalan, gizlilik ve hırsızlık gibi kavramlar ahlakiliği, mahremiyetin yanlışlığı ile ilişkilendirmektedir. Böylelikle aslında ekonomik kaygılarla toplanan verilerin, söylemsel pratikler aracılığıyla demokratik katılım ve toplumsal fayda için toplandığı hissiyatı uyandırılmaya çalışılmaktadır.

The Circle'ın kurucusu Eamon'ın tüm dünyaya gururla ve sempatik tavırlarla tanıttığı her yere kolayca yerleştirilebilen kablosuz “SeeChange” kameraları, gözetimi bambaşka bir boyuta taşımaktadır. Bu kameraların kullanıma sunulmasıyla birlikte gözetim, fiziksel mekânlarla sınırlı olmaktan çıkarak bireyin gündelik yaşamının tamamına nüfuz etmektedir. Mae'in kamerayı sürekli üzerinde taşıması, Foucault'nun (1992, ss. 249–254) panoptikon modelinde olduğu gibi bireyin görünür olma bilinciyle davranışlarını yeniden düzenlemesine yol açmaktadır. Filmde Mae'in “izlenirken daha iyi davranıyorum” ifadesi, gözetimin dışsal bir baskıdan çok özdenetim mekanizmasına dönüştüğünü göstermektedir. Üzerinde kamera olmadan ya da izlendiğini bilmeyen Mae izinsiz olarak başkasına ait bir kanoyu alabilecek durumdayken, “şeffaf” bir Mae bunu asla yapmayacağını belirtir. Böylece SeeChange, panoptik gözetimin dijital teknolojiler aracılığıyla yeniden üretilmiş biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Şirketteki basamakları hızlı bir şekilde tırmanan Mae'in şirkete ait “SoulSearch” (Ruh Arama) adlı algoritmayı tanıttığı sahne Deleuze'ün (2013a, ss. 190–192) “elektronik tasma” metaforundan hareketle, kapatılmadan kontrol çözümlemesine önemli bir göndermedir. SoulSearch algoritması, Deleuze'ün denetim toplumuna ilişkin öngörülerini sinemasal düzlemde somutlaştırmaktadır. Algoritma, bireyin belirli bir mekâna kapatılmasına gerek bırakmaksızın, dijital ağlar ve milyonlarca kullanıcının gönüllü katılımı aracılığıyla sürekli takip edilmesini mümkün kılmaktadır. Bu durum algokrasi olarak adlandırılan, algoritma temelli yönetimin etkinliğini destekler niteliktedir. Artık karar alma süreçlerinde algoritmalar söz sahibi durumdadır. Sparrow'un da (2026) Danaher'den aktararak belirttiği gibi yapay

zeka eliyle yönetim olarak değerlendirilebilecek olan algokrasi, bir tahakküm ilişkisi doğurarak bireysel özgürlüklere tehdit oluşturabilmektedir. Algoritmaların hakimiyetiyle beraber denetim sınır tanımaz bir niteliğe bürünmüştür. Böylece denetim, disiplin toplumundaki kapalı kurumların sınırlarını aşarak hareket hâlindeki bireyin yaşamına kesintisiz biçimde nüfuz etmektedir. Bir kadın suçlunun ve Mercer'ın kısa süre içinde yerlerinin tespit edilmesi, Deleuze'ün sözünü ettiği ağ temelli ve sürekli işleyen denetim mekanizmasının filmdeki en belirgin örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Akışkan modernite ile birlikte artan görünür olma güdüsü (Bauman, 2017, ss. 32–40), mahremiyetin ve kişisel verilerin kaybını da beraberinde getirmiştir. Bauman ve Lyon'un (2016, ss. 24–35) da belirttikleri gibi, bireyler sunulan fırsatlar karşılığında mahremiyetlerini gönüllü kamusalallaştırma yoluna gitmeyi tercih etmişlerdir. Bu yönüyle akışkan modernite, akışkan gözetimin yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda toplumsal meşruiyetini üreten bir zemin oluşturmaktadır. Mae'in kendi rızasıyla kamerayı üzerine takması, milyonlarca kişinin onu izlemesi, canlı yayınlar ve sürekli paylaşımlar yapması artık zorunlu bir gözetimden, gönüllü, eğlenceli ve sosyo-ekonomik olarak ödüllendirilen bir gözetime doğru geçtiğini göstermektedir. Filmde görünür olmanın teşvik edilmesi, gönüllü gözetimin sıradanlaşması ve kimliğin dijital ortamda yeniden kurulması, Bauman'ın akışkan modernite yaklaşımının sinemasal yansımaları olarak değerlendirilebilir. Ancak bu sanal gerçeklik, Mae'in sürekli olarak bir özdenetimle davranmasına neden olmuş ve onu başkalaştırmıştır. Daha işe yeni başladığı dönemde sosyal medyayı aktif kullanmadığı, anlık paylaşımlar yapmadığı, nerede ne yaptığını insanlara göstermediği için iş arkadaşları tarafından “kendine değer vermemekle” suçlanan Mae, işleyişi benimsedikten bir süre sonra pek çok veriyi depolayan TruYou (Gerçek Sen) sisteminin mimarına, “neden gözlerden uzaksın” sorusunu yöneltmiş ve aldığı “normal bir insan gibi yaşamak istedim... Her saniye izlenmek istemedim” cevabıyla sarsılmıştır. Zira programın mimarı, “özel hayatın yok sayılmasıyla mı gurur duyacağım, zenginlik ve kontrolün artırılması için şahsi verilerin kullanılmasından mı?” diyerek, programı yapmanın pişmanlığını ortaya koymuştur. Bu diyalog, gözetim teknolojisini geliştiren aktörlerin dahi sürekli görünürlüğü sürdürülebilir ve arzu edilir bir yaşam biçimi olarak görmediklerini ortaya koymaktadır. Böylece film, şirketin kamusal söylemi ile sistemi tasarlayan bireyin kişisel deneyimi arasındaki çelişkiyi görünür hâle getirmektedir. Filmin son kısmında, şirketin sahibi ve diğer yöneticisinin, diğer insanlara telkin ettikleri şeffaflıktan azade bir yaşantı sürmelerinin ortaya çıkması da bu çelişkiyi destekler bir başka örnektir.

The Circle'ın geliştirdiği TruYou sistemi dijital gözetim ve takip bakımından çok işlevseldir. Kimlik bilgilerinden sosyal medya hesaplarına, bankacılık işlemlerinden alışveriş alışkanlıklarına kadar her bilgiyi tek bir hesapta birleştiren sistemin, Mae'in coşkuyla karşılanan önerisiyle daha da geniş bir içeriğe sahip olması kararlaştırılmıştır. Öneriyle birlikte vergi ve trafik cezası gibi ödemelerle, oy kullanma süreçleri de sisteme dahil edilecektir. Hatta oy kullanmanın The Circle üzerinden zorunlu olması ve bu “yaratıcı” teklifin 22 ülke tarafından prensipte kabul edildiğinin Mae tarafından ilanı, şirket ve devlet sınırlarının da aşıldığını göstermektedir. Filmde, demokratik katılım süreçlerinin bir şirket altyapısı üzerinden yürütülmesinin önerilmesi, kamusal hizmetlerle özel sektör arasındaki sınırların giderek

belirsizleştığının gösterilmesi ve söylemin toplumsal pratik boyutuna dikkat çekilmesi bakımından dikkate değerdir. Böylece film, devletin geleneksel kamusal işlevlerinin dijital platformlar aracılığıyla özel şirketler tarafından üstlenilebileceğine ilişkin güçlü bir eleştiri sunmaktadır. Bu yönüyle film, gözetim kapitalizminin yalnızca veri toplama süreciyle sınırlı olmadığını; bireylerin davranışlarını yönlendiren, kamusal yaşamı yeniden örgütleyen ve demokratik süreçleri veri temelli yönetim mekanizmalarına dönüştüren bir iktidar biçimini görünür kılmaktadır. Benzer biçimde, Koutsourakis (2023, ss. 765–766) *The Circle*'ın gözetim kapitalizmini bireylerin davranışlarını şekillendiren ve toplumsal ilişkileri yeniden düzenleyen bir sistem olarak temsil ettiğini belirtmektedir. Bu durum, Zuboff'un (2021, ss. 21–25) gözetim kapitalizmi yaklaşımında vurguladığı kişisel verilerin ekonomik değere dönüştürülmesi süreciyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Çünkü bireylerin gündelik yaşamlarına ilişkin farklı veri kümeleri tek bir platformda toplanmakta, analiz edilmekte ve şirketin ekonomik ve yönetsel kapasitesini artıran stratejik bir kaynağa dönüştürülmektedir. TruYou ya da diğer sistemlere katılmak gönüllü iken bir süre sonra zorunluluğa evrilecektir. Film, başlangıçta gönüllü katılım temelinde sunulan dijital platformların zamanla toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçasına dönüşerek fiili bir zorunluluk ürettiğini göstermektedir. Bu durum, Bauman ve Lyon'un akışkan gözetim yaklaşımında vurguladıkları, gönüllü katılım üzerinden işleyen gözetim mantığıyla uyumludur. Zira Mae de babasının MS hastalığı için sisteme kaydını mutluluk gözyaşları içinde onaylar. Mae'in babasının sağlık hizmetlerinden daha etkin yararlanabilmesi amacıyla sisteme kaydedilmesini sevinçle kabul etmesi, gözetimin bireylere doğrudan baskı yoluyla değil, fayda ve kolaylık vaatleri üzerinden meşrulaştırıldığını göstermektedir. Aslında mutlulukla verilen bu onay, Huxley'in distopyasındaki denetimin içselleştirilmesi örneğiyle de örtüşmektedir. Bernard'ın "... özgür olsaydım; şartlandırılmam beni köleleştirmeseydi" söylemi sonrasında Lenina'ya "özgür olmak istemez miydin?" diye sorması ve Lenina'nın verdiği "... Ben özgürüm. Zamanımı keyifli geçirmek konusunda özgürüm. Şimdilerde herkes mutlu", yanıtına karşılık yine Bernard'ın ironik "Evet, 'şimdilerde herkes mutlu.' Çocuklara beş yaşında öğretiyoruz bunu..." cevabı (Huxley, 2018, s. 106) sınırları öğretilmiş mutluluğa yapılan bir göndermedir. Bu denetimin Zuboff'la beraber ekonomik bir değere doğru evrilmesi, filmde TruYou programı bağlamında değerlendirilebilir. Programın mimarının dile getirdiği eleştiri, kişisel verilerin yalnızca depolanmadığını; aynı zamanda analiz edilen, ekonomik değere dönüştürülen ve kurumsal karar alma süreçlerinde kullanılan stratejik bir kaynağa dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Kuşkusuz bu stratejik kaynağa dönüştürme işi bir depolama, güç alanı üretme ve bağımlılık ilişkisini de beraberinde getirmektedir. Dijital platformların belirleyiciliğinin yükselişi, güncel yazındaki tekno-feodalizm tartışmalarını da artırmıştır. Gilbert (2024), algoritma temelli ilerleyen bu sürecin büyük teknoloji şirketlerinin yükselişine hizmet ettiğini savunurken, Yan (2026) ise bu teknoloji şirketlerinin az oluşunun tekelci güç ilişkilerini güçlendirerek, bağımlılığı artırdığını vurgulamıştır. Aslında *The Circle* ile sergilenen sürecin, kapitalizme alternatif olarak tekno-feodalizm kavramsallaştırmasından ziyade, dijital kapitalizmin yoğunlaşmış bir formu olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Orwell'in 1984 adlı romanındaki devlet merkezli baskı ve zorunlu gözetim modelinin, dijital çağda geçirdiği dönüşüm çalışma boyunca ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gözetim sadece teknolojik gelişmeler ışığında bir teknik dönüşüme uğramamıştır. Gözetimin tarafları, işleyiş mekanizmaları ve meşrulaştırma biçimleri de başkalaşıma uğramıştır. Çalışma bağlamında ele alınan, gerçek bir olayın uyarlaması olan *Snowden* ve tıpkı 1984 gibi distopik bir romanın uyarlaması olan *The Circle*, bu dönüşüm ya da başkalaşım sürecinin beyaz perdedeki örnekleridir.

Orwell'in devlet merkezli gözetim modelinin dijital çağda iki farklı ekseninde yeniden üretildiği görülmektedir. *Snowden* filminde gözetim, devlet tarafından ulusal güvenlik ve terörle mücadele söylemleri üzerinden meşrulaştırılırken, *The Circle*'de aynı gözetim pratiği şirketler tarafından şeffaflık, dijital katılım ve toplumsal fayda söylemleri aracılığıyla normalleştirilmektedir. Böylece dijital çağda gözetimin yalnızca aktörleri ve meşruiyet kaynakları değil, uygulanma biçimi ile bireyin bu sürece katılım şekli de önemli ölçüde dönüşmektedir.

Teorisyenlerin kronolojik söylem ve çözümlemeleri, nihai olarak gözetim kapitalizmine varan sürece gelinmesi, çalışmaya teorik bir bütünsellik katmıştır. Zira Orwell'in devlet orijinli baskıcı gözetimi, Foucault'nun disiplinler iktidarı, Deleuze'ün denetim toplumu, Bauman ve Lyon'un akışkan gözetimi ve Zuboff'un gözetim kapitalizmi kavramsallaştırması tarihsel seyr içerisinde bir bütünlük oluşturarak, gözetimin de tarihsel serüvenini ortaya koymuştur. Bu serüvenle birlikte gözetim fiziksel ya da psikolojik baskıya dayalı görünür bir denetim mekanizmasından, dijitalleşme, gönüllü dahil olma ve veri takibi gibi olgularla hibrit bir hal almıştır. Kuşkusuz bu durum Orwell'in distopyasında belirttiği gözetim toplumunu ortadan kaldırmamıştır. Devlet gözetimine, şirket gözetimleri de eklenmiştir. Baskı ve zora, gönüllü veri aktarımı da eklendiğinde rıza ile gözetim mekanizması belirginleşmiştir. Bu yeni düzenin akışkanlığı ve çok aktörlülüğü tüm toplumsal ilişkilere ve gündelik yaşam pratiklerine de sirayet etmektedir. Bu bağlamda, toplumsaldan ayrı okunamayan sinema da bu ilişki ve pratiklerin siyasal ve sosyolojik okunmasına katkı sunmaktadır.

Her geçen gün gelişen dijital teknolojilerle birlikte gözetimin içeriği de genişlemiştir. Artık gözetim, izlemekten öte tercihleri öngörüp yönlendiren ve bunu ekonomik değere dönüştüren bir boyuta ulaşmıştır. Bu bağlamda Orwell'in distopik kurgusu sona ermemiş, gözetim, devlet eksenli hareket alanına şirketi de dahil ederek, birliktelikle hareket edilen hibrit bir şekilde yoluna devam etmiştir. Devlet ve şirketler lehine genişleyen bu hareket alanı, bireyin mahremiyetini, özerkliğini ve demokratik denetim imkânlarının zayıflamasına giden yolu açmıştır. Bu yönüyle çalışma, "güçlenen devletler ve şirketler-zayıflayan halk" biçimindeki güncel tartışmaların dijital gözetim bağlamında yeniden değerlendirilmesine katkı sunmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

George Orwell's 1984 is one of the most significant dystopian works of all time. Its central theme is the threat posed by totalitarian states to individual freedoms. 1984 has served as a foundational reference for understanding state-centric surveillance. However, digitalization has transformed the nature of surveillance. In the digital age, not only have the forms of surveillance multiplied, but the actors conducting surveillance have also diversified. A new era in which corporations engage in surveillance alongside the state has emerged. While totalitarian states impose surveillance through coercion and force, corporations carry it out through consent and persuasion. Rhetoric centered on transparency, participation, and utility has served to legitimize this form of voluntary surveillance.

In this context, this study examines the evolution of surveillance through the lens of cinema. The theoretical framework incorporates Orwell's totalitarian surveillance concept; Michel Foucault's panopticon theory and his understanding of the disciplinary society; Gilles Deleuze's analysis of the society of control; the concept of liquid surveillance by Zygmunt Bauman and David Lyon; Bauman's theory of liquid modernity; and Shoshana Zuboff's theory of surveillance capitalism. By following the chronological order of the theoretical framework, the study illustrates the transition from coercive to voluntary surveillance and addresses the conditions, nature, and actors involved in this transformation.

The two films that form the basis of the study are Snowden (2016) and The Circle (2017). Oliver Stone directed the first film, and Joseph Gordon-Levitt was in the lead role. The Circle was directed by James Ponsoldt, starring Tom Hanks and Emma Watson. Both films address the phenomenon of surveillance in the contemporary digital age. The order of analysis for the selected films was determined based on the conceptual framework developed for surveillance. Thus, Snowden was examined first, followed by The Circle.

This study uses critical discourse analysis, a qualitative research method. The chosen framework is Norman Fairclough's Three-Dimensional Model of Discourse, a specific type of critical discourse analysis. The selected films are analyzed within the contexts of text, discursive practice, and social practice.

Snowden focuses primarily on state surveillance. Based on true events, it centers on the revelations made by Edward Snowden, who worked for the U.S. government. By centering the mass digital surveillance activities conducted by the NSA, the film reveals the digital-age manifestation of the state-centric surveillance model depicted in Orwell's 1984. From a Foucauldian perspective, power is omnipresent. Surveillance has been transformed by the state into a pervasive mechanism of control. Justified by grounds such as security, terrorism, and cyberattacks, this surveillance appears to be the digital-age counterpart to the state-centric surveillance model depicted by Orwell. The surveillance highlighted in the film goes far beyond traditional intelligence activities targeting specific suspects. Every area of the digital landscape is subjected to widespread surveillance and control.

The Circle, on the other hand, illustrates the extent to which corporate surveillance has grown. Unlike the surveillance in Snowden, which was justified on grounds of terrorism and

security, the surveillance in *The Circle* is legitimized through discourses of transparency, participation, and utility. Thus, a shift has occurred from coercive to voluntary surveillance. Systems such as SeeChange, SoulSearch, and TruYou are designed to convey to the masses how important, legitimate, and beneficial surveillance is. In reality, these systems generate substantial profits for the corporation by harvesting and storing users' digital footprints. The transformation of personal data into economic value exemplifies Zuboff's concept of surveillance capitalism.

The analysis of the two films reveals the transformation that surveillance has undergone. State-centric surveillance conducted through coercion and oppression in Orwell's dystopia persists in today's digital age not only through the state but also through corporations. The involvement of corporations in the surveillance process has brought persuasion and consent to the fore. Additionally, surveillance driven by economic motives has created a new societal model characterized by the emergence of surveillance capitalism. Thus, the classical state-based model of surveillance exemplified by Orwell's 1984 has been replaced by a hybrid model of surveillance in the digital age, as corporations have become increasingly involved in the process.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek

Bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

Etik Beyan

Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Bu makale tek yazarlıdır.

Yapay Zeka Kullanımı

Bu çalışmanın dil bilgisi ve imla denetiminde bir yapay zekâ uygulaması olan Gemini kullanılmıştır.

ORCID / ROR

Atıl Cem Çiçek 0000-0001-9859-182X 04v302n28

Kaynakça

- Bauman, Z. (2017). *Akışkan modernite* (S. O. Çavuş, Çev.). Can Sanat Yayınları A. Ş.
- Bauman, Z., Bigo, D., Esteves, P., Guild, E., Jabri, V., Lyon, D., & Walker, R. B. J. (2014). After Snowden: Rethinking the impact of surveillance. *International Political Sociology*, 8(2), 121–144. <https://doi.org/10.1111/ips.12048>.
- Bauman, Z., & Lyon, D. (2016). *Akışkan gözetim* (E. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Carr, J. P. (2015). *The normalisation of surveillance through the prism of film: A practice-based study* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of York.
- Deleuze, G. (2013a). *Müzakereler 1972-1990* (İ. Uysal, Çev.). Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2013b). *Foucault* (B. Yalın & E. Koyuncu, Çev.). Norgunk Yayıncılık.
- Eggers, D. (2017). *Çember* (H. Balkara, Çev.). Siren Yayınları.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Gilbert, J. (2024). Techno-feudalism or platform capitalism? Conceptualising the digital society. *European Journal of Social Theory*, 27(4), 561–578. <https://doi.org/10.1177/13684310241276>.
- Huxley, A. (2018). *Cesur yeni dünya* (Ü. Tosun, Çev.). İthaki Yayınları.
- Koutsourakis, A. (2023). Cinema and surveillance capitalism: Consumer behaviorism and labor alienation in Paranoia 1.0 (2004) and The Circle (2017), Quarterly Review of Film and Video. *Quarterly Review of Film and Video*, 40(6), 764–787. <https://doi.org/10.1080/10509208.2022.2047145>.
- Landau, S. (2013). Making sense from Snowden: What's significant in the NSA surveillance revelations, IEEE Security & Privacy. *IEEE Security & Privacy*, 11(4), 54–63. <https://doi.org/10.1109/MSP.2013.90>.
- Lyon, D. (2014). Surveillance, Snowden, and big data: Capacities, consequences, critique. *Big Data & Society*, 1(2), 1–13. <https://doi.org/10.1177/205395171454186>.
- Ochoa, C. S., Gadinger, E., & Yildiz, T. (2021). Surveillance under dispute: Conceptualising narrative legitimization politics. *European Journal of International Security*, 6(2), 210–232. <https://doi.org/10.1017/eis.2020.23>.
- Orwell, G. (2016). *Bin dokuz yüz seksen dört* (C. Üster, Çev.). Can Yayınları.
- Özdel, G. (2012). Foucault bağlamında iktidarın görünmezliği ve “panoptikon” ile “iktidarın gözü” göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(1), 22–29.
- Scott, I., & Thompson, H. (2019). Patriots and protesters, mavericks and manipulators: Assange, Snowden and the politics of surveillance cinema. *Journal of American Studies*, 55(2), 366–386. <https://doi.org/10.1017/S0021875819000896>.
- Sparrow, R. (2026). Slaves to the algorithms? Algocracy and republican liberty. *AI and Ethics*, 6, 374. <https://doi.org/10.1007/s43681-026-01171-7>.
- Stanković, V. (2024). Oliver Stone's political cinema. I. Matić (Ed.), *Film and politics* içinde (ss. 317–331). Institute for Political Studies.
- Valsesia, F., Diehl, K., & Nunes, J. C. (2017). Based on a true story: Making people believe the unbelievable. *Journal of Experimental Social Psychology*, No: 71, 105–110. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2017.03.001>.
- Yalın, B., & Koyuncu, E. (2013). Çevirmenin önsözü. G. Deleuze (Ed.), *Foucault* içinde (ss. 7–15). Norgunk Yayıncılık.
- Yan, J. (2026). Techno-feudalism as primitive accumulation: A Marxist perspective on digital capitalism. *Critical Sociology*, 52(1), 203–217. <https://doi.org/10.1177/08969205241302838>.
- Zuboff, S. (2021). *Gözetleme kapitalizmi çağı* (T. Uzunçelebi, Çev.). Okuyan Us Yayınları.